

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,25. Verschijnt wekelijks.

„WIJ ZITTEN ER MAAR MEE”

Wij zitten er maar mee”. Een gezegde, dat u meermalen kunt horen als klacht van vrouwen, die zich in het leven door hun man verlaten zien (ik laat in het midden, of dat zelfbeklag niet ook vaak van de zijde van de verlaten man kan worden geuit, maar dat valt buiten mijn praatje van deze morgen, dat zich meer speciaal zal bezig houden met de verlaten vrouw). Laat ik u eerst zeggen, dat ik niet spreek als deskundige op welk terrein dan ook, maar eenvoudig als een humanist. Ik zou dan willen beginnen met woorden, die Vondel aan het huwelijk wijdde:

Waar werd oprechter trouw
Dan tussen man en vrouw
Ter wereld ooit gevonden?
Twee zielen gloeind' aaneengesmeed
Of vastgeschakeld en verbonden
In lief en leed....

Woorden, die kenmerkend zijn voor het ideale huwelijk, zoals wij dat — zeker in onze jonge jaren — zo graag zien. In de brochure „Modern Humanisme” karakteriseert de heer Van Praag (voorzitter van het Humanistisch Verbond) het huwelijk als: „een poging om in toewijding aan en eerbiediging van elkaars individuele bestaan de biologische, zakelijke, zedelijke en geestelijke mogelijkheden, die met elk der partners gegeven zijn, te ontplooiën”. Ideaal is daarbij de verbintenis voor het gehele leven of — zoals het o.a. in het echtscheidingsrapport van het Humanistisch Verbond staat: „een in beginsel duurzame levensgemeenschap.”

Naast verkwikkende voorbeelden van het goede, duurzame huwelijk zien we om ons heen maar al te veel mislukte huwelijken, waarbij — zoals dat dan heet — vaak de vrouw aan het kortste eind trekt. Zij voelt zich de verlatene en bedrogene — in de steek gelaten — tekort gedaan. Veelal — de gunstige uitzonderingen daargelaten — is zij niet in staat, om de problemen, die de nieuw ontstane levensvorm haar stelt, het hoofd te bieden; zij is dan niet in staat, het leven op positieve wijze te benaderen, maar verliest zich al te dikwijls in een starre, negatieve, passieve mentaliteit. Een egocentrische instelling t.a.v. de pro-

blematiek is deze vrouwen helaas vaak niet vreemd, maar — vraag ik mij af — is dit de enige mogelijkheid, de juiste stellingname in deze?

Laten we eens proberen, na te gaan, waarin de mislukking van het huwelijk zijn oorzaak kan vinden.

Twee groepen van oorzaken zie ik daarbij: Allereerst die oorzaken, welke al in de kiem aanwezig zijn, wanneer een huwelijk tot stand komt. Ik noem: Het ontbreken van een hechte basis — het niet voldoende zich voorbereiden op de taak, die komt — zich niet voldoende bewust zijn van de verantwoordelijkheid, die elk der partners op zich gaat nemen t.a.v. de „poging, om in toewijding aan en eerbiediging van elkaars individuele bestaan de biologische, zakelijke, zedelijke en geestelijke mogelijkheden te ontplooiën”; het niet eerlijk, oprecht, zonder enige terughouding tegenover elkaar staan; elkaar (en speciaal de karakters) te weinig kennen; in plaats van op „geven en nemen” meer ingesteld zijn op nemen dan op geven. Maar — een huwelijk komt niet alleen tot stand, het moet ook in stand gehouden worden en dat vergt van de partners de grootste inspanning. Er is nodig: Een voortdurende wilsinspanning, om samen te leven, ook in de kleine dingen, in voor én tegenspoed — om met Vondel te spreken — in lief én leed; men moet een levendige belangstelling handhaven voor de dynamische ontwikkeling van elkaars persoonlijkheid; daarnaast moet men ook de eigen persoonlijkheid blijven ontwikkelen, en zich op de waardevolle inhouden van het leven bezinnen. niet alleen in het vlak van de kennis, maar óók — en vooral! — in het puur menselijk vlak; men dient zich zoveel mogelijk bezig te houden met de diverse facetten van het leven, sociale belangstelling te hebben, culturele ontwikkeling te betrachten. Al met al — kort gezegd: een bewust levend mens te blijven. Wie dat gelukt, staat sterk in het leven, ook als moeilijke dagen komen en men op zichzelf is aangewezen.

Wordt echter — in het geheel genomen — aan deze voorwaarden niet voldaan, dan is er een grote kans op mislukking van het huwelijk en zal een gevoel van eenzaamheid en ontreddeering zich meester kunnen maken van de partners en — in het geval van ver-

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 13 september 1964

lating door de man — zeker in hoge mate van de vrouw.

In een aantal gevallen leidt een mislukking van het huwelijk niet tot ontbinding ervan en blijft men toch bij elkaar, hetzij in het „belang” van kinderen, hetzij om sociale redenen, uit sleur of anderszins. Veel gevallen leiden wel tot scheiding, al of niet gelegaliseerd en het is over deze gevallen, dat ik gaarne met u zou willen praten. De schuld voor de gang van zaken — voor zover van schuld te spreken is — wordt maar al te vaak uitsluitend en geheel buiten zichzelf gezocht. Het is altijd goed, de hand in eigen boezem te steken. Dan zal de vrouw — want het gaat vanmorgen om de verlaten vrouw — vaak moeten bekennen, dat weliswaar de man ertoe gekomen is, haar te verlaten (hoewel ik frappante staaltjes van het tegendeel zou kunnen noemen), maar dat ook van haar kant bepaalde factoren hiertoe aanleiding hebben gegeven. Moeten we echter niet vaak constateren, dat man én vrouw tezamen niet kunnen opbrengen, wat ze zich heilig hadden voorgenomen: „in toewijding aan en eerbied voor elkaar ieders mogelijkheden tot volle ontplooiing te brengen” m.a.w. dat zij beiden en tezamen gefaald hebben? Pessimisten en dan vaak „gedupeerde” vrouwen zeggen, dat „trouw” niet meer bestaat. Als dat inderdaad zo zou zijn, dan bestaat ze bij niemand, ook niet bij de vrouwen en valt er niet verder over te discussiëren. Het merkwaardige is: Als we over trouw spreken in de onderhavige zaak, bedoelen we vaak speciaal de trouw van de ander. Maar: Hoe staat het met de eigen trouw? Als we gaan trouwen — het woord zegt het al — geven we ons in vol vertrouwen de een aan de ander en de ander aan de een, zijn we heilig van plan, elkaar trouw te zijn. Maar — die trouw heeft vele facetten. We staan daar niet altijd zo bij stil. De grootste nadruk valt gewoonlijk op de seksuele trouw, maar dan zien we toch heel voorname kanten over het hoofd.

Of — behoort het niet tot de trouw, warme belangstelling te blijven koesteren voor elkaars persoonlijkheid, de man voor de vrouw, de vrouw voor de man; elkaar niet-alleen-te-laten met zijn of haar moeilijkheden; begrip, medeleven te tonen voor elkaars werk, de vrouw voor de beslommeringen, welke het werk van de man meebrengen, de man voor — misschien eenvoudiger, maar toch ook waardevolle — prestaties van de vrouw.

En de vrouwen, zijn zij trouw geweest hierin, dat zij ernstig geprobeerd hebben haar levensgezel niet teleur te stellen in wat hij van haar verwachtte, zijn zij erin geslaagd, — wat men noemt — haar man te blijven boeien? Hebben zij hem aan zich weten te binden door te werken aan de ontplooiing van haar persoonlijkheid (waarbij de uiterlijke kant niet als een quantité négligeable verwaarloosd behoeft te worden), aan zich gebonden door te trachten in vertrouwelijke gesprekken met elkaar (liever dan met derden) moeilijkheden, die er altijd zijn en overal kunnen voorkomen — op te lossen? Als dan — door misschien niet geheel na te speuren oorzaken en invloeden — het voor haar vreselijke gebeurt en de man op een gegeven moment bekoord wordt door een andere vrouw (vaak met voorliefde „dat mens”

genoemd) of om wat voor reden ook het contact wenst te verbreken, dan staat de „verlaten” vrouw m.i. maar één ding te doen: geen irrationele jalouzieën koesteren, omdat de man inderdaad nog met andere kansen in het leven staat, waarbij het de vraag is, of die kansen, menselijk gezien, van grote waarde geacht kunnen worden; dat éne ding is; Trouw te zijn, nu... aan zichzelf! Zich niet verlagen tot schelden op „die moraal”, maar moedig aanvaarden wat niet veranderd blijkt te kunnen worden, daarbij bedenkende, dat bij het nieuwe leven, dat de man gaat leiden, — al of niet met een andere vrouw — de vraag zich opdringt, of ooit voor hem van onverdeeld geluk sprake zal kunnen zijn; ook hij kan immers teleurgesteld zijn, ook hij heeft zijn eerste illusies verloren.

Misschien door velen ouderwets geacht, denk ik in dit verband aan Vader Cats:

Als van twee gepaarde schelpen
d'Ene breekt ofwel verliest,
Niemand zal u kunnen helpen
(Hoe gezocht of hoe ge kiest)
Aan een, die met effen randen
Juist op d'ander passen zou:
d'Eerste zijn de beste panden,
Niets en gaat voor d'eerste trouw,

Trouw zijn aan zichzelf.

Moedig aanvaarden en niet klagen: „Wij zitten er maar mee”. Dat zou een negatieve, een passieve houding zijn. De eenzaamheid en de verlatenheid niet alleen wijten aan het niet meer aanwezig zijn van de partner. De oorzaken daarvan liggen — mede — in de gehele levensinstelling. De mogelijkheden, welke de verlaten vrouw als mens gebleven zijn, gebruiken tot en met, ook in „het heimwee en onbeschrijfelijk leed” zoals de situatie van alleen-gelaten-zijn wel eens gekenschetst wordt. Ik zou zeggen: juist in die situatie nagaan wat er nog van het leven te maken is.

De negatieve verzuchtingen omzetten in positieve waarden, m.a.w.: leren leven mét het verlies, maar ook... met de mogelijkheden, die gebleven zijn.

Een gemakkelijke opgave is dit bepaald niet, te meer, waar de verlaten vrouw (evenals de ongehuwde vrouw en de weduwe) voor zoveel dingen in het leven alleen staat en haar rechten steeds moet verdedigen. En passant denk ik hier aan de zo vaak stroef lopende alimentatieregeling.

Ik zei dus: Nagaan, wat er nog van het leven te maken is. Daarvoor is zelfonderzoek nodig, bezinning op de vraag: *Wat kunnen wij verder doen?* Men zal dan tot de conclusie komen: Wij willen niet er mee „zitten”, want dat lijkt te veel op „bij de pakken neer zitten”; dat is te passief; actief willen wij er het beste van maken, wat er van te maken is. Voor de een zal dat zijn het weer opnemen van het oude beroep, voor de ander het zich begeven op het terrein van sociale arbeid — ziekenbezoek, bejaardenbezoek, al dan niet in het kader van haar geestelijke gemeenschap of ander sociaal werk — eventueel het aanvaarden van een studie — het werken aan de ontwikkeling, liefhebberijen en zo meer.

Als de vrouw nog kinderen heeft te verzorgen en op te voeden, zullen aan de ene kant hogere eisen aan haar gesteld worden, aan

de andere kant vindt zij in die kinderen een sterke stimulans, de mogelijkheden, die er voor ieder zijn, uit te buiten haar uiterste „best” te doen — zoals onze taal het zo treffend uitdrukt.

Gelukkig zij, die zich mogen verheugen in de mentaliteit van actief aanvaarden. Bezij zijn, arbeid is nog altijd de beste medicijn voor tal van kwalen. Het tot-het-andere, tot de ander gericht zijn leidt ons af van onze eigen omstandigheden. Wie zich openstelt voor de medemens, ervaart, dat er in de wereld ook door anderen heel veel leed geleden wordt; hoe vaak komt het niet voor, dat we ons eigen verdriet vergelijkend met dat van een ander — toch nog zoals we dat in het dagelijks leven wel noemen „onze handen dicht knijpen”....; we zullen er dan van weerhouden worden, ons geheel in ons eigen probleem te verliezen.

De verlaten vrouw zal dan gevallen als het hare niet meer zien als „de grote catastrofe van deze tijd” zoals ik eens — en is dat eigenlijk niet egocentrisch — iemand hoorde opmerken.

Ten slotte: De mens beschikt over ongekende reservekrachten. Het misschien enigszins godsdienstig geladen „kracht naar kruis” is van algemene geldigheid: Hoe dikwijls hebben we in tijden van dreiging in

een of andere vorm ons angstige vragen gesteld, getwijfeld aan onze moed, als eens dit.... of als eens dat....

En.... als dan het kwaad over ons kwam, dan kwamen onvermoede krachten vrij en konden wij het aan!

Lezers — en vooral vrouwen onder u, die behoren tot de z.g. „verlatenen”, ik weet, dat nog heel wat meer te zeggen zou zijn over de dingen, die u beroeren. Ik heb geprobeerd — op grond van wat ik in het leven om mij heen heb opgemerkt — er het mijne van te zeggen.

In ieder geval: Als u in staat zult zijn de negatieve klacht „wij zitten er maar mee” om te zetten in een positieve aanvaarding van wat — toch — niet veranderd kan worden, is er al veel gewonnen voor u zelf en voor uw omgeving.

U zult dan ook geen energie verdoen aan klachten, die geen zin hebben en waarmee men niemand een dienst bewijst, allerm minst zichzelf.

Liever zult u de energie aanwenden in constructieve zin, voor eigen welzijn en.... ten bate van de medemens. Hierdoor eerst recht beleeft men de medemenselijkheid, die van zo'n grote waarde is en steun geeft in verlatenheid en alleen-zijn.

G. W. G. RUDELSHEIM-HAMER,

HET MENSZIJN ALS TAAK EN ALS TOEKOMST

De Amerikaanse regering heeft besloten de foto's die van de maan werden gemaakt toe te sturen aan meer dan honderd landen. Daar zijn landen bij waarvan vele inwoners de maan beschouwen als een godheid. In korte tijd maakt men daar een geweldige geestelijke ontwikkeling door. Snel en ingrijpend zijn de veranderingen op technisch gebied. Dat ziet iedereen dagelijks voor ogen. Niet minder snel en ingrijpend zijn de veranderingen in het geestelijke leven van de mensheid. Maar deze veranderingen zijn minder opvallend. Ze gebeuren echter soms vlakbij huis. Maar we merken het niet of nauwelijks.

Een voorbeeld: de paus heeft zijn eerste encycliek wereldkundig gemaakt. Het stuk is gericht tot de christenen. Want er is sprake van de toenemende contacten tussen christenen van verschillende geloofsbelijdenis. Voor zover de niet-christelijke wereld genoemd wordt, gebeurt dit in een passage over de atheïsten, in het bijzonder de communistische atheïsten. Dit wekt de schijn dat geestelijk leven in onze wereld bij twee soorten mensen aanwezig is: bij christenen en bij atheïsten. De gedachtengang bepaalt zich daartoe.

De paus heeft dat natuurlijk niet willen beweren. Maar zijn encycliek versterkt de opvatting, dat er aan de ene kant godsdienstige mensen zijn en voor de rest godloochenars, bestrijders van kerk en godsdienst. Een dergelijke tegenstelling bestaat in de hoofden van vele mensen. Het is een oude gewoonte van denken. Maar de grote ontwikkeling op geestelijk gebied heeft er een verouderde gewoonte van gemaakt. De mensen te verdelen in christenen en atheïsten klopt allang niet meer met de werkelijkheid.

Werkelijkheid is dat buiten alle kerkelijke vormen om en buiten alle geloofsbelijdenissen om vele mensen een diepe, allesomvattende levensovertuiging bezitten. Een innerlijke kracht die hun denken en doen bezielt. Het is een spontane overtuiging, die vanzelfsprekend aanwezig is. De overtuiging dat mens te zijn wil zeggen dat wij ons rekenschap geven van ons bestaan, persoonlijk en met elkaar. Het betekent ook dat wij tegenover onszelf en tegenover onze medemensen rekenschap afleggen. Ons rekenschap geven van onze situatie doen we met ons verstand. De beschaving is het gevolg. Rekenschap afleggen doen we met ons besef van waarden. Een besef dat het mens-zijn typeert temidden van al wat leeft. De menselijke aard is erop aangelegd eigen doen en laten af te meten naar wat dat doen en laten zouden moeten zijn. Het is mogelijk met vallen en opstaan en door gezamenlijke inspanning iets van de levenswaarden te verwerkelijken. Het kan ook mislukken. De kans van slagen ligt in de kracht van de inspanning.

Deze spontane en diepe overtuiging omtrent het menselijk leven wordt humanisme genoemd. Het is een innerlijke waarheid waaruit ontelbare mensen bewust of onbewust leven. De gewoonte de mensen in te delen in godsdiensten en atheïsten is daarom geheel verouderd. Die sleur van denken loopt bij de werkelijkheid achter. Het heeft ook geen zin de humanisten in te delen bij een van beide groepen. Want de humanisten dienen geen god en zij loochenen geen god. Het innerlijke leven van de humanist heeft zijn zwaartepunt in de menselijkheid. Het gaat de menselijkheid niet te buiten. Het beleeft het mens-zijn als taak en als toekomst.

J. C. Brandt Corstius.

een lezing voor de wereldomroep van zondag 30 augustus 1964

„Een groep stekelvarkens, het wintert. De dieren kruipen dicht tegen elkaar om zich te beschutten tegen de kou. Echter, dan bemerken zij, dat hun stekels hen pijn doen. Dus gaan zij weer uit elkaar. En als de behoefte aan warmte hen opnieuw bijeen brengt herhaalt het eerste euvel zich, totdat zij, tussen twee kwaden heen en weer geslingerd, de afstand ontdekken, waarop zij 't het beste kunnen uithouden.

Zo zoeken mensen elkander, als verveling en innerlijke leegte hun naar gezelschap doen verlangen. Maar hun onverdragelijke gebreken en onaangename eigenschappen brengen weer verwijdering teweeg. En als zij die onderlinge afstand weten te vinden, welke iets van samenleven mogelijk maakt, noemen zij dat beleefdheid, een goede zede. Zo wordt de behoefte aan warmte weliswaar slechts gebrekkelijk bevredigd, maar de stekeligheden worden niet meer zo gevoeld.

Wie echter warmte in zichzelf heeft, mijdt het gezelschap van mensen om geen ergerenis te geven en niet geërgerd te worden.”

Dát is Schopenhauer, de scherpzinnige waarnemer, die vooral oog heeft voor wat aan mensen ontbreekt. De misantroop, die hen uit de weg gaat. Hij sluit zich op in zijn studeerkamer of gaat op reis, alleen. Toch, merkwaardige tegenstrijdigheid, zoekt hij contact. Hij schrijft, geeft zijn boeken uit en klaagt, dat zij geen lezers vinden.

„Geen rozen zonder doornen, wél doornen zonder rozen.”

Ook dát is Schopenhauer, de pessimist, helderziend als het de donkere kanten van de mens, zijn gedragingen en zijn lotgevallen betreft, blind voor de lichte plekken. Hij kan zichzelf en anderen niet anders zien dan voortgedreven door de levensdrift, grijpend naar wat zij begeren, terwijl elke bevrediging eindigt in teleurstelling en nieuwe onlesbare dorst. Ook in de natuur ziet hij die onbewuste drift aan het werk.

De blinde wil om te leven verwekt leed. Leven is lijden.

Er is nog een andere Schopenhauer, de denker, die waarheid zoekt en zich zo (tijdelijk) boven het leed verheft. „De denkers is het om inzicht te doen. Zij koesteren een vurig verlangen de wereld, waarin zij leven, te verstaan. Daaruit groeit in hen, langzaam en geleidelijk, een vaste, goed samenhangende overtuiging, die haar grondslag heeft in kennis van die wereld”. Dit is het beeld van de wijsgeer, die hij van het begin af zijn wilde. Hij zal „de waarheid trouw blijven zonder zich te bekommeren om succes”. Hij hekelt zijn tijdgenoten, die met een toen (1840) bekende hoogleraar in de wijsbegeerte van mening zijn, dat, als „filosofie de gronddenkbeelden van het christendom loochent zij óf

onwaar, óf, indien waar, onbruikbaar is.” Alsof in haar „de waarheid slechts op de tweede plaats kan komen”. Hij spoort telkens aan tot zelf denken. „Lezen is slechts een surrogaat voor zelfstandig denken. Immers men loopt dan aan de leiband van een ander. Bovendien, veel boeken hebben alleen maar de verdienste aan te tonen op hoeveel verschillende manieren men dwalen kan.... Wie zelf denkt, uit eigen aandrifft juist denkt, heeft een kompas, dat hem de rechte weg wijst. Lezen moet men alleen dan, als de bron van het eigen denken niet vloeit, wat zelfs de beste dikwijls genoeg overkomt. Maar een boek terhand nemen, als men zelf vermag creatief te denken is een zonde tegen de heilige geest”.

Schopenhauer is ongetwijfeld een oorspronkelijke denker geweest. Hij heeft zich niet in bespiegelingen, ver van de werkelijkheid verloren. Integendeel, wat zich in en om de mens afspeelt heeft zijn volle aandacht. Daar vindt hij het materiaal voor het optrekken van zijn denkgebouw. Is het die opzet, welke maakte, dat hij tijdens zijn leven weinig weerklank vond? Vreesde men zijn onthullingen?

Later wordt dat anders. Wagner, Nietzsche, Bergson hebben zijn invloed ondergaan.

Nauwgezette zelfwaarneming hebben Schopenhauer tot ontdekkingen gebracht, die het mogelijk maken hem een voorloper van Freud te noemen.

Hij is een van de eersten geweest, die van hun bewondering voor de wijsheid en schoonheid van de oude Indische literatuur getuigd hebben en zo menigeen er toe brachten daar aandacht aan te schenken.

In de literatuur omstreeks 1900 vindt men zijn voetsporen, b.v. in Engeland bij Thomas Hardy, in Duitsland bij Thomas Mann (Buddenbrooks). In diezelfde periode worden vooral zijn korte verhandelingen in wijde kring gelezen en genoten. Geen wonder, Schopenhauer verstond als slechts weinigen onder de filosofen de kunst van schrijven en in zijn critische, zowel als in zijn meer constructieve opmerkingen vertolkt hij wat in velen toen leefde. Menige passage is nóg actueel.

Een merkwaardige persoonlijkheid. Als mens niet sympathiek, ofschoon, wie zich verdiept in zijn levensgeschiedenis, daar veel in vindt, dat begrijpelijk maakt, hetgeen bij oppervlakkige kennismaking alleen maar onverteerbaar is. Als denker rijk aan vruchtbare gedachten, welke in het herdenkingsjaar 1960 (in 1860 is hij gestorven) meer dan een kenner van zijn werk tot belangwekkende studies hebben gebracht. (Zie Rekenchap september 1961 en het Dalp-Taschenbuch Arthur Schopenhauer, Hundert Jahre später.)

D. H. Prins

lezingen voor de radio

zo. 20 sept. VARA 9.45 uur: H. Bongers. „Het proza van de Burger-edelman”.

zo. 27 sept. VARA 9.45 uur: A. Kruithof: „Menswaardig leven”.

zo. 4 okt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.